

TUNCELİ’DE YER ALAN “PİR SULTAN EVİ”

Mürüvet HARMAN*

Öz

Günümüzde Aleviler şehir merkezlerinde inançlarını sürdürürebilmek için yeni ibadethaneler inşa etmektedirler. Kırsal bölgelerde ise hem tarihi hem günümüz yapılarını kullanmaktadır. Alevi-Bektaşî inancının ritüellerinin gerçekleştirildiği bu dini yapılardan Bektaşî tarikat yapıları hem mimari hem de inanç açısından yoğun bir araştırma konusu olmuştur. Fakat belli sayıdaki araştırma ve incelemenin dışında kırsal alanlarda yer alan ve tarihi öneme sahip olan Alevi ibadethaneleri üzerine çalışma yok denecek kadar azdır. Oysaki bu yapıların incelenmesi ve literatüre kazandırılması, daha çok sözlü aktarıma dayanan Alevilik inancının anlaşılmasına oldukça fazla katkı sağlayacaktır. Bu nedenle yapılan bu çalışmada Tunceli’de yer alan ve sözlü geleneğe göre Pir Sultan ile ilişkilendirilen “*Pir Sultan Evi*” incelenmiştir. Çalışma esnasında yapı ile ilişkilendirilen Pir Sultan Abdal’ın yaşamı, kurduğu ocak ve bu ocağın Tunceli’de yer alan kolu daha önceki araştırmalar ve sözlü aktarımlar doğrultusunda yeniden gözden geçirilmiştir. Araştırmaya konu olan yapı ise mimari özellikleri ve bu özelliklerin hem Bektaşî hem de Alevi ibadethaneleri ile olan ilişkisi bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: “*Pir Sultan Evi*”, ibadet mekânı, ritüel, mimari

PIR SULTAN HOUSE LOCATED IN TUNCELI

Abstract

Today, Alewis are building new worship places to maintain their faith in city centres. They use both historic and contemporary structure in countryside. The Bektashi cult structures, which have been religious structures that performed the rituals of Alewi-Bektashi belief, have been the subject of intense research in terms of both architecture and belief. However, there have been not many studies about historically important worship places of Alewi in countryside; accept for some major investigation and critics. On the other hand, examination of these structures and gaining them into the literature will contribute to the understanding of Alewism, which is based on more oral transmission. In this study, “*Pir Sultan House*” was examined according to oral tradition associated with Pir Sultan and located in Tunceli. During the study, life of Pir Sultan Abdal, who is associated with the structure, his furnace established in Tunceli and its branch have been revised with previous research and oral transmission. The structure that is subject to this research has been discussed with the architectural features and the relations of these features with the Alewi and Bektashi worship places

Keywords: “*Pir Sultan House*”, place of worship, ritual, architecture

* Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Terzioğlu Kampüsü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/Türkiye, harmanmuruvet@gmail.com
DOI: 10.12973/hbvd.75.166

1. Giriş

Günümüzde Alevilik ya da Bektaşilik üzerine yapılan çalışmaların çoğu bu inançların tarihsel sürecine, kökenine, etkilendiği diğer inançlara, felsefi ya da düşünsel boyutuna yoğunlaşmıştır. Yine Alevi-Bektaşî ritüelleri ile ilgili de detaylı çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Bektaşî tarikat yapıları incelenirken, bu yapılar içerisinde yer alan ve genellikle “meydan” ya da “meydan evi” olarak adlandırılan ibadet mekânları incelenmiş, bunların mimari özellikleri, tipolojileri ile sembolik yönleri de ele alınmıştır. Fakat bu yapıların tarihsel süreçte nasıl bir değişim geçirdikleri, dağılım alanları, bölgesel farklılıkları gibi konular; Bektaşî tekkelerinin çoğunun günümüze ulaşmamasından dolayı tatmin edici bir biçimde değerlendirilmemiştir¹. Bektaşî “meydan” ya da “meydan evleri” hakkında yapılan çalışmalara rağmen, Alevi ibadethaneleri birkaç araştırmacının dışında neredeyse hiç incelenmemiştir (Akın, 1991; Aktürk, 2006). Alevilik tarihi hakkındaki araştırmalarında maddi bir veri olan bu yapıların böyle göz ardı edilmesi ise bu inanç hakkında yapılan çalışmalarda ciddi bir eksikliğe yol açmaktadır. Alevi ibadethanelerinin bölgesel dağılımı, mimari tipolojileri ve işlevlerinin bir an önce araştırılması gerekmektedir. Çünkü daha çok kırsal alanda yer alan bu yapılar ya hızla ortadan kalkmakta ya da özgün hallerini yitirmektedir. Yine bu yapıların terminolojisi oluşturulmalıdır. Çünkü Bektaşî tekkelerinde muhabbet toplantılarının, semâ meclislerinin ve cem ayınlarının yapıldığı birimlere “meydan”, “meydan evi” ya da “kırklar meydanı” denilmektedir (Doğan, 1977: 115). Bu kavramlardan “meydan”, “meydan evi” araştırmacılar tarafından genel kabul görmüş iki kavramdır. Fakat Alevi ibadethaneleri üzerine böyle bir fikir birliği yoktur. Çünkü daha çok kırsal bölgelerde yer alan bu yapılar bölge halkının adlandırmalarına göre isimlendirilmişlerdir. “Dam”, “Büyük Dam”, “Dede Damı” gibi adlarla nitelenen bu yapılar, bulunduğu köyün, ocağın ya da yerin isimleri ile de anılmaktadır. Yine son yıllarda Alevi dini yapıları cem evi olarak isimlendirilmiş ve bu ad literatürde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Yalnız bu kavramın sadece ibadete gönderme yapması ve günümüzde özellikle bu adla anılan şehir yapılarının aşevi, cenaze evi, kültürel kurslar gibi çok fonksiyonlu kullanılması bu kavramı muğlaklaştırmaktadır.

Bütün bu bilgiler doğrultusunda bugün Tunceli, Pülümür İlçesi, Hacılı Köyü’nde yer alan, inşası Pir Sultan Abdal’ın kendisi ile ilişkilendirilen yapı mimari ve tarihi yönden ele alınmıştır. Yöre halkı tarafından “Büyük Dam” ve “Pir Sultan Evi” olarak adlandırılan yapı, çeşitli yazılı kaynaklara “Pir Sultan Evi” şeklinde geçtiği için, bu ad tarafımızca da kabul görmüştür. Bu yapı hakkındaki bilgilere ve incelemeye geçmeden önce; yapının neredeyse mimarı olarak görülen Pir Sultan Abdal ve bu köyde yaşayanların bağlı olduğu Pir Sultan Abdal Ocağı hakkında bilgi vermek isabetli olacaktır.

2. Pir Sultan Abdal ve Pir Sultan Ocağı

Alevilerin yedi ulu ozanından biri olan ve bu inancı etkileyen Pir Sultan hakkında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Fakat tarihi belgelerin kısıtlılığı ve söylence ile gerçeklerin birbirine karışmasından dolayı yaşamı hakkındaki bilgiler netleşmemiştir². Buna rağmen Pir Sultan'ın 16. yüzyılda Sivas'ın Yıldızeli İlçesi'nin Banaz adlı köyünde yaşadığı genel kabul görmektedir (Gölpınarlı ve Boratav, 1991: 85; Avcı, 2012:102; Bezirci, 1992: 41; Yağcı, 2011: 19; Avcı, 2008: 87). Bunun yanında onun 1495-99 yılları arasında Azerbaycan'da doğduğu ve deyişlerinde adı geçen Hızır Paşa'dan dolayı ise 1548'den sonra, 1560-65 veya 1589-1590 yıllarında idam edildiği ileri sürülmüştür (Şimşek, 2012: 32; Yağcı, 2011: 47; Avcı, 2004: 111; Avcı, 2008: 87; Bezirci, 1992: 72). Bu bilgilerin dışında onun soyunun İmam Musa Kazım ve Zeynel Abidin'den (Yağcı, 2011: 26, Şimşek, 2012: 32), Kara-Donlu Can Baba kolundan (Gölpınarlı ve Boratav, 1991: 37) ya da Horasan-Hoy (Bezirci, 1992: 45; Öztelli, 1996: 48) bölgesinden geldiği ve deyişlerinde yer verdiği için isminin Haydar olduğu dile getirilmiştir. Yaşadığı dönemdeki Osmanlı-Safevî çekişmesinden ve ayaklanmalardan dolayı yaşamının hareketli olduğu da bilinmektedir³. Yaşamına dair bu bilgilerin dışında sözlü geleneğe göre Zeynep Sultan adında bir eşi ile Pir-i Bey adında bir erkek kardeşi (Şimşek, 2012: 62-64) ve Elif adında bir kız kardeşi (Avcı, 2008: 88), Seyit Ali, Pir Mehmet, Er Gaip/Pir Gaip adlı üç oğlu ile Senem adında bir kızı vardır (Gölpınarlı ve Boratav, 1991: 49-50; Öztelli, 1996: 48; Avcı, 2008: 88).

Pir Sultan Abdal'ın hayatı ve ailesine dair bu bilgilerin dışında onun merkezi Yıldızeli Banaz Köyü'nde olan "Pir Sultan Ocağı"nın kurucusu ve ilk piri olduğu, aynı zamanda bu ocağın dedelik görevini üstlendiği de bilinmektedir (Avcı, 2008: 82). Bu ocağın ne zaman ve nasıl kurulduğu kesin olarak bilinmese de (Avcı, 2008: 88), Pir Sultan'ın yaşadığı dönem ve adı ile anılan ocak yapısının 16. yüzyılda ortaya çıkan diğer ocak yapıları ile benzerlikleri göz önüne alındığında, ocağın da o devirde ortaya çıktığı söylenebilir⁴. Yine Pir Sultan'ın bu ocağı halifelik yolu ile kurduğu ve onun Sivas bölgesinde bu yol ile dedelik görevini üstlenen tek kişi olmadığı (Avcı, 2008: 84) bilgisi de bunu doğrular niteliktedir. Onun kurduğu bu ocak çocukları üzerinden devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Pir Sultan'ın idamından sonra kurduğu ocak kapatılmış ve ailesi yoğun bir baskı göyerek kısa süreli bir sürgün ya da "kaçgunluk" dönemi yaşamışlardır (Avcı, 2008: 89). Bu sürgün döneminde Seyit Ali ve Senem Çorum-Hüseyinabad bölgesine, Er Gaip/Pir Gaip Dersim bölgesine ve Pir Mehmet Tokat bölgesine gitmiş (Avcı, 2008: 89; Şimşek, 2012: 62-80, Yaman, 2006: 124-125)⁵ ve Senem ile Seyit Ali'nin dışında hiçbiri tekrar Sivas'a dönmemiştir (Avcı, 2008: 84). Bugün bu kişilerin mezarlarının ise bahsi geçen yerlerde olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir (Bezirci, 1992: 43; Öztelli, 1996: 48; Şimşek, 2012: 62-80; Gölpınarlı ve Boratav,

1991: 49-50; Yaman, 2006: 125). Pir Sultan'ın çocuklarının olası bir kıyımdan kurtulmaları için daha çok Alevi topluluklarının yaşadığı bu bölgelere (Dersim, Tokat, Çorum) bilinçli olarak ayrı ayrı götürüldükleri ya da gittikleri de ileri sürülmüştür (Avcı, 2008: 90). Çocuklarının dışında aynı baskıcı dönemde bu ocağın çeşitli mensuplarının Anadolu topraklarının dışına çıktığı, Safeviler'in egemenliği altındaki Tebriz kenti ve Gence yakınlarına kadar göç ettikleri ve buralarda "*Pir Sultan Köyü*" adı altında yerleşimler kurdukları bilinmektedir (Avcı, 2008: 90-91).

Bugün "Pir Sultan Ocağı" olarak adlandırılan bu ocağın merkezi Sivas olup bu kolun Seyit Ali, Tunceli'nin Pülümür Hacı Köyü'nde bulunan kolunun Er Gaip/Pir Gaip ve Tokat Almus Çamoluk Köyü'ndeki diğer kolunun ise Pir Mehmet üzerinden yürüdüğü söylenmektedir (Avcı, 2008: 93; Yaman, 2006: 123-125). Günümüzde bu ocak soyundan gelenler Çorum, Tunceli, Yozgat, Sivas, Erzincan, Tokat başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşamaktadır (Avcı, 2008: 90).

3. Tunceli'deki Pir Sultan Ocağı

Yukarıda da bahsi geçen ve bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülen bilgilere göre Pir Sultan'ın oğlu olan Er Gaip/Pir Gaip, babasının idamından sonra sürgün ya da "*kaçgunluk*" dönemini Dersim'de geçirmiştir (Avcı, 2008: 89; Şimşek, 2012: 70). Fakat bu bölgede yaşadığı yer ya da yerlerin nereler olduğu bilinmemekle birlikte, onun burada daha çok orman bölgelerini ya da kendisine kucak açan halkların yaşadığı yerleri tercih ettiği ileri sürülmüştür (Şimşek, 2012: 70). Yaşamı ve faaliyetleri hakkında kesin veriler mevcut olmamasına rağmen onun Sivas'a, babasının yaşadığı yere dönmediği, Dersim'de öldüğü ve hatta mezarının burada olduğu ifade edilmektedir (Bezirci, 1992: 43; Öztelli, 1996: 48; Gölpınarlı ve Boratav, 1991: 49-50). Onun üzerinden bu bölgede "*Koca Haydar*" olarak da bilinen (Saltık, 2009: 174) "Pir Sultan Ocağı"nın devam ettiği (Avcı, 2008: 93) diğer bilgiler arasındadır⁶. Fakat bu ocağın Sivas'ta yer alan "Pir Sultan Ocağı" ile bir ilişkisinin olmadığı ve sadece isim benzerliğinin mevcut olduğu da iddia edilmiştir. (Kocadağ, 2001). Bu iddianın yanı sıra yukarıda bahsi geçen ve Pir Sultan'ın çocukları üzerinden yürümüş olan ocakların birbirinden haberdar olmaması, yine Banaz'da yer alan Pir Sultan Ocağı mensuplarının Tunceli'deki ocak mensuplarından neredeyse hiç haberdar olmamaları da dikkat çekicidir (Avcı, 2008: 94)⁷. Yine de günümüzde Tunceli'de yer alan ocaklar arasında bulunan bu ocağın Pir Sultan ve onun oğlu ile ilişkili olduğu bu soydan geldiklerini söyleyen ve kendilerini "Ocazade (Ocakoğlu)" (Yaman, 2006: 123) ya da "Pir" (Avcı, 2008: 93) sayan kişiler tarafından dile getirilmektedir. Yine bazı araştırmacılar bu sözlü ve yazılı bilgilerden yola çıkarak buranın ve bu ocağın "Pir Sultan Ocağı"nın bir merkezi olduğunu ifade etmektedir (Avcı, 2008: 93; Yaman, 2006: 123-125). Aynı araştırmacılar bunun bir delili olarak da bu köyde yer alan ve konumuz dâhilinde incelenen "*Pir Sultan Evi*"ni göstermektedir⁸.

4. Tunceli'deki "Pir Sultan Evi"

Hacılı Köyü Tunceli'nin Pülümür İlçesi'ne bağlı bir köy olup, eski adı Bahçecik'tir⁹. Pir Sultan ile ilişkilendirilen bu isim değişikliği tamamen söylenceye dayalı olup bu konuda kesin bilgiler mevcut değildir. Ancak Hacılı Köyü'nün ismi ile 16. yüzyılda Dulkadirli'lere bağlı Ağçalı oymağının Hacılar obası arasında bir ilişki kurulmaya çalışılarak bu yerleşim yerinin ve sakinlerinin uzun bir tarihsel sürece sahip oldukları da ileri sürülmüştür (Avcı, 2008: 93)¹⁰. Bugün bu köy depremler ve göçler dolayısı ile oldukça yıkık bir halde olduğu için, eski köyün batı tarafında yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Eski köy olarak tabir edilebilecek ve yapının da yer aldığı bu yerde taş, moloz taş ve ahşap malzeme ile yapılan köy evlerinin çoğu günümüzde harap bir vaziyettedir. Burada yaşayanlar yukarıda da değindiğimiz gibi kendilerini Pir Sultan Ocağı'na mensup kişiler olarak görmektedirler.

Konumu: Ocak ile aynı adla anılan ev eski köy yerleşimin güney kısmında, köyün sınırındadır. Sözlü anlatıya göre bu ibadethanenin etrafı evlerle çevrili olduğu için geçmişte köyün içerisinde yer almaktaymış. Anadolu'nun özellikle güney ve doğu bölgelerinde yaygın olan bitişik nizam köy ya da yerleşke özelliğinden dolayı iki yanı farklı yapılarla çevrilidir. Yapı doğusunda Mehmet Çelebi'ye ait ev ile batısında "Abbasoğlu Damı" olarak adlandırılan ve bugün yıkık bir durumda olan ev ile sınırlıdır. Yapının arka kısmı ise eğimli bir arazide yapıldığı için toprağa gömülüdür.

Yapım Malzemesi: Halk arasında "Büyük Dam" olarak adlandırılan bu yapı diğer köy evleri gibi, taş, moloz taş, toprak ve ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Yapının ön cephesi ile batı duvarı özenli yapılmaya çalışılmıştır (Fotoğraf 1). Özellikle giriş cephesinde düzgün köşe taşları ve üç sıra taş bir sıra ahşap hatıl uygulaması dikkat çekmektedir. Ahşap unsurlara yapıyı aydınlatan pencerelerin etrafında ve örtü sisteminde de yer verilmiştir. Yapının orijinalinde örtü sisteminde ahşaba ek olarak toprak malzeme de kullanılmıştır.

Mimarisi: Yapılışı söylencelere dayandırılan bu yapı ibadet mekânı (dam), mutfak ve tandır kısmından oluşmaktadır (Fotoğraf 1). Fakat geçmişte bu yapının ibadet mekânının "Abbasoğlu Damı" ile bitişik olduğu, hatta bir kapı ile birbirine bağlantılı oldukları söylenmektedir.¹¹ Mutfak ve tandır görevi gören bölümler ibadet mekânının doğusunda yer almaktadır. Mutfak kısmına giriş ibadet mekânının içerisinden sağlanırken tandır kısmının giriş kapısı dışarıda yer almaktadır.

Yapının simetrik olmayan ibadet bölümü 8.40x8.10x8.57x7.15 ebatlarında olup kareye yakın bir plan şeması arz etmektedir (Çizim 1)¹². Bu mekân içten ahşap örtü sistemine sahip olup, bu örtü sistemi duvarlar ve sekiz adet ahşap sütun üzerine oturmaktadır (Fotoğraf 2-3). Bu örtü sistemi ibadet mekânına paralel uzanan ve yekpare olan üç ahşap hatıl üzerine dikey oturtulmuş ahşaplardan oluşmakta ve

hafif kırma çatı formundadır. Fakat giriş kapısının açıldığı ve yapının diğer kısmını oluşturan örtü sisteminin bir bölümünde ise tüteklikli örtü sistemi denilen teknik uygulanmıştır¹³. Ortalama 3.00x2.80 boyutlarında kare forma sahip bu örtü sisteminin bir bölümü orijinalliğini korurken diğer kısmı yakın bir zamanda yenilenmiştir. Yani örtü sisteminin delik kısmı günümüzde mevcut değildir (Fotoğraf 4). Sözlü anlatılara göre bu örtü sistemi eskiden yapının pencereleri yokken aydınlatma amacı ile kullanılmıştır.

Bu iki farklı örtü sistemini taşıyan ahşap sütunlardan giriş kapısının yer aldığı duvara paralel konumlandırılmış dört tanesi ile ibadet mekânına paralel konumlandırılmış ahşap dikmelerden birinin geç dönemde buraya eklendiği bilinmektedir. Diğer ahşap sütunlar ise mekâna paralel uzanmakta olup, geç devirde eklenenlere oranla oldukça geniş çaplıdır. Bütün ahşap sütunlar başlığa sahip olup sadece mekânın içerisinde yer alanların başlıkları M harfini veya koçbaşı motifini anımsatan çizgisel bezemelerle süslenmiştir (Fotoğraf 5). Toprak zemine sahip ibadet bölümünü giriş kapısının yer aldığı duvarda bulunan iki adet orta ölçekli ve kuzeybatı duvarında tavana yakın konumlandırılmış bir adet küçük boy pencere ile aydınlatmaktadır.

İbadet mekânın iç kısmında giriş kapısının yer aldığı duvarda bir ocak, kuzey ve doğu duvarına bitişik mekânı L şeklinde dolanan toprak seki yer almaktadır. Toprak sekinin yer aldığı duvarlar beyaz kontrplak ile kaplanmıştır. Daha çok ayin esnasında kadınların oturduğu bu sekilerin genişliği ortalama 1 m. olup topraktan yapılmışlardır¹⁴. Yine ibadet esnasında dedelerin ve diğer görevlilerin oturduğu küçük boyutlu bir seki daha vardır. Yakın bir zamanda yapılmış bu seki giriş kapısı ile ocak arasına konumlandırılmıştır (Fotoğraf 2)¹⁵. Yine beyaz kontrplakla kaplı diğer duvarda ise içinde mutfak gereçlerinin konulduğu ahşap raf sistemi bulunmaktadır. Duvarlarda gelişi güzel asılmış Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, Pir Sultan Abdal gibi dini kişilerin resimleri (poster ve dokuma) yer almaktadır. Sekilerin çevrelediği meydan geniş tutulmuştur (Fotoğraf 6).

Meydan bölümünde yer alan ahşap sütunlardan biri kutsallık atfedildiği için önem arz etmektedir. Sözlü geleneğe göre; Pir Sultan Abdal sürgün ya da "kaçgunluk" döneminde bir süre (yedi yıl?) burada yaşamış (Avcı, 2008: 93) ve bu süre zarfında bu yapının inşasında çalışmış, hatta yapının temel unsurlarından biri olan bu ahşap sütunu Horasan'dan getirip buraya koymuştur (Yaman, 2006: 123-124)¹⁶. Fakat bu anlatılarla ilgili yazılı bir belge bulunmamaktadır. Yine sözlü anlatıda bu yapının inşası ile Er Gaip/Pir Gaip arasında bir ilişkinin kurulmaması dikkat çekicidir. Çünkü çoğu araştırmacıya göre bu bölgedeki ocağın yürütücüsü Er Gaip/Pir Gaip'tir. Yukarıda da değindiğimiz söylenceye göre Pir Sultan'ın Horasan'dan getirdiğine inanılan bu ahşap sütun ardıç ağacındandır. Diğer sütunlar beyaz ya da sarı renge boyalı iken bu sütun orijinal halde durmaktadır (Fotoğraf 7). 2.28 cm. uzunluğunda 33 cm. ça-

pındaki bu sütunun boşluk üzerinde durduğuna, yani bütün yapının boşluk üzerinde yer aldığına inanılmaktadır. Bu sütun ahşap bir çerçeve ile U şeklinde çevrelenmiştir. Bu da bu sütuna atfedilen önemin bir diğer göstergesidir. Yine bu ahşap sütunun oturduğu yerde, eskiden yöre halkının kutsallık attettiği ve “teberik” diye adlandırdığı kırmızı bir kumun ya da toprağın kaynadığı (sürekli oluştuğu) söylenmektedir. Fakat günümüzde bu durum ortadan kalkmıştır.

İbadet mekânına girişi; güneyde yer alan ve sade geometrik bezemeli ahşap bir kapı sağlanmaktadır. Kapının üst ve alt kısımlarında çift dikdörtgen bezeme ve bunların ortasında baklava deseni yer almaktadır. Giriş kapısı, ahşap bir örtü ve taşıyıcı sisteme sahip kare bir sundurmaya sahiptir. Sundurmanın bir yanı, yanda yer alan tandır mekânına bitişik olduğu için kapalıdır (Fotoğraf 8).

İbadet mekânı dışında kalan birimlerden “*Abbasoğlu Damı*” harabe durumunda olup hakkında detaylı bilgi yoktur. Günümüze ulaşan diğer mekânlar ise mutfak ve tandırdır. İnşa malzemesi ve yapım özellikleriyle ibadet mekânı ile aynı özelliklere sahip birimlerden mutfak, ibadet mekânına bitişik olup asimetric plana sahiptir. İçten 4.14x4.75x2.40x5.00 cm. ebatlarına sahip mutfağın da örtü sistemi duvar ve dört adet ahşap sütun üzerine oturmaktadır. Giriş kapısından itibaren gittikçe daralan bir plana sahip bu bölüm eskiden ritüellerde dağıtılan lokmaların ve kurbanların hazırlanması için kullanılmıştır. Bugün ise daha çok eşyaların depolandığı bir mekândır (Fotoğraf 9). Yapıya bitişik olan fakat giriş kapısı dışarıda yer alan tandır ise yakın zaman tarihlidir. Bugün kullanılmadığı için kapalı olan bu mekâna girilememiş, fakat bu bölümün L planlı olduğu gözlemlenmiştir (Fotoğraf 10).

Bütün bölümler geçmişte toprak malzeme ile örtülüyken (düz dam) yakın zamanda saç levhalarla kaplanmıştır.

5. “Pir Sultan Evi”nin Diğer Alevi-Bektaşî İbadethaneleri ile Karşılaştırılması

Anadolu kırsal bölge Alevi ibadethanelerinin bir örneği olan bu yapının mimari özelliklerini diğer Alevi-Bektaşî tekke ya da dini yapıları ile karşılaştırmadan önce, Bektaşî yapılarının hem mimari hem de sembolik açıdan yoğun bir biçimde incelendiği ve Alevi dini yapılarının ise örtü sistemlerinden dolayı ender olarak araştırmalara konu edildiğini hatırlamakta fayda vardır (Tanman, 1990: 19-28; Tanman, 1990; Tanman, 1992: 317-340; Tanman, 2004: 265-280; Akın, 323-354; Akın, 1989: 68-74; Doğan, 1977; Kiel, 1971: 45-52; Celep, 2005; Acar, 1999). Bu nedenle Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde inşa edilmiş olan dini yapıların ortak bir mimariye sahip olup olmadıklarını bilemiyoruz¹⁷. Bu bağlamda incelenen bu yapıdaki mimari elemanları araştırmalara konu olmuş Bektaşî ve Alevi dini yapıları ile karşılaştırmak, aynı zamanda bu mimari elemanların Alevi inancı içerisindeki konumlarını tartışmak yol açıcı gözükmektedir.

İlk olarak fazla bezemeli olmayan giriş kapısından bahsetmekte yarar vardır. Bilindiği gibi Alevi-Bektaşî ibadethanelerinde eşik kutsal kabul edilmiş, Hz. Ali ve ailesi ile ilişkilendirilmiştir (Akın, 1989: 68). Yine Bektaşîlikte “meydan” a açılan kapı, *Zahir* (görülen âlem)’den *Bâtın* (görünmeyen âlem)’a giden yolun ilk aşamasıdır (Doğan, 1977: 119)¹⁸. Aynı yaklaşımın bu mekânın kapısı için geçerli olup olmadığı net değildir. Fakat yöre halkının kapıdan girerken kapının bir tarafını öpmesi ve dua ederek içeri girmesi hem kapının hem de yapının kutsallığının bir göstergesidir¹⁹.

İbadet mekanının mutfak ile bitişik inşa edilmesi ise dikkat çeken diğer bir noktadır. Çünkü bu mimari özellik akla Bektaşî yapılarını getirmektedir. Bektaşî tarikat yapıları farklı fonksiyonları barındıran birçok yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılardan ikisi ise kiler ve aş evidir (Doğan, 1977: 104). Bektaşî tekkelerinde de kiler evi yalnızca erzakların depolandığı birim değil, kutsal ve kıymetli eşyaların, ritüel malzemelerinin saklandığı bir yerdir (Doğan, 1977: 110-111, Tanman, 1992: 321). Aş evi ise mutfak, yemekhane ve erzakların depolandığı ve yemeklerin pişirildiği bölümdür (Doğan, 1977: 111-113). Özellikle Bektaşîlikte aş evinin yüklendiği bu işlev “*Pir Sultan Evi*”nde mutfak kısmında mevcuttur²⁰. Sözlü anlatıya göre ibadet sonrası lokmaların ve kurbanların hazırlanması mutfak kısmında yapılmaktadır. Hatta kurbanlıkların temizlenmesi mutfak kapısının hemen yanında yer alan beton bir zemin (çarğ/çerx) üzerinde gerçekleştirilmektedir²¹. Mutfak ve ayin mekânı arasındaki bu ilişki ön cephede yer alan çeşme ve ayin mekânı arasında da kurulabilir. Yakın zamanda yapılan bu çeşme ibadet öncesi abdest almak için kullanılmaktadır. Aynı özellik bazı Bektaşî tekkelerinin meydan evlerinde de mevcuttur (Tanman, 1992: 320). Bektaşîlerin ve ibadete katılan halkın “*telkin ayini*” yani “*ikrar verme*” merasimlerinde birbirini müteakip üç abdest aldıkları ve bunları yapıya bitişik ya da yakında yer alan çeşmelerden gerçekleştirdikleri bilinmektedir (Tanman, 1992: 320). Alevilerin yaptığı ayinler öncesi de abdest alındığı ya da ayin esnasında bunun gerçekleştirilmesi çeşmenin bu yapılarla olan ilişkisini açıklamaktadır.

Yapının ibadet bölümü kareye yakın plan şemasında olup; bu plan şeması Anadolu ve Balkanlar’daki bazı Bektaşî tekkelerinin dini yapılarında karşımıza çıkmaktadır²². Özellikle bu plan şeması Nevşehir’deki Hacı Bektaş Dergâhı’nın “*meydan*” kısmında görülmektedir. Balkanlar’daki yapıların bir bölümünde ise dikdörtgen formlu yapılar ortadan ikiye bölünerek, bir kısmı türbe bir kısmı ibadet mekânı olarak kullanılmıştır (Acar, 1999: 78)²³. Dörtgen ya da dikdörtgen form sadece Bektaşî dergâh yapılarında değil Anadolu’da bazı Alevi dini yapılarında da karşımıza çıkmaktadır (Akın, 1991: 340). Yine bu plana sahip mekânı örten düz ahşap örtü sistemi hem Alevi hem de Bektaşî yapılarında mevcuttur. Fakat “*Pir Sultan Evi*”nin özellikle tavanının bir bölümünde yer alan tüteklikli örtü²⁴ üzerinde detaylı bir biçimde durulması gereken bir konudur.

Oldukça geniş bir coğrafyada izleri sürülebilen tüteklikli örtü sisteminin Anadolu'da en erken M.Ö. 5. yüzyılda kullanıldığı bilinmektedir (Akın, 1991:325; Akın, 1999: 254). Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yoğun bir biçimde kullanılan bu örtü sistemi daha çok soğuk iklime sahip bölgelerde, yapıların ısıtılması ve yer ocağından çıkan dumanın tasfiyesi ile ilgilidir (Akın, 1991: 324). Fakat başta Nevşehir'deki Hacı Bektaş Dergâhı'nın "*meydan evi*"²⁵, Arapkir Onar Köyü Büyük Ocak ve Şeyh Bahşiş Tekkeleri, Malatya Bilaluşağı Köyü Dede Damı, Şarkışla Yahyalı Köyü Cemevi (Akın, 1991: 340; Aktürk, 2006: 31-34) gibi Alevi-Bektaşî dini yapılarında kullanılan aynı örtüye, işlevsellikten çok sembolik anlamlar yüklenmiştir. Mesela Hacı Bektaş'ta yer alan tüteklikli örtüde iç içe geçmiş yedi kare bulunmaktadır. Bu sayı Bektaşilikte "*seyr ü sülûk*" (manevi yolculuk) aşamalarına denk gelmekte aynı zamanda yedi âlemi ve Tanrı'nın birliğini (şahâdet-*berzâh-ervâh-hakikât-erkân-gayb-kesret-vahdet*) temsil etmektedir (Tanman, 2004: 270; Doğan, 1977: 133, Aktürk, 2006: 53). Yine bu sayının tabakalı bir evreni ya da gök tasarımı temsil ettiği de düşünülmektedir (Akın, 1978: 341). Bu sembolik anlamın "*Pir Sultan Evi*"nde olup olmadığı, kullanılan bindirmelerin yarısının yok olmasından dolayı açık değildir. Fakat tüteklikli kısmın küçük ölçekli boyutundan dolayı buranın yedi katlı olmadığı düşünülmektedir²⁶. Yine bu örtü sisteminin merkezi olmayan konumu nedeniyle farklı amaçla yapıldığı akla gelmektedir. Sözlü anlatıma göre bugün yapıya bitişik inşa edilen tandır geçmişte ibadet mekânının içinde bir köşede yer almıştır. Örtü sisteminin dumandan yoğun bir biçimde kararması da bunu doğrulamaktadır. Ocağın yanında köşe kısmına konumlandırılmış bu tandır buradan kaldırılmış ve buraya toprak seki yapılmıştır. Yine geçmişte ibadet mekânını aydınlatan pencerelerin olmadığı da ifade edilmiştir. Bütün bu bilgiler göz önüne alındığında tüteklikli kısmın hem tandırdan çıkan dumanın dışarı iletilmesi hem de ibadet mekânının aydınlatılması için kullanıldığını kanıtlamaktadır. Zaten bu yapının bir kısmının toprağa gömülü olduğu ve soğuk bir iklimde inşa edildiği göz önüne alınırsa, tüteklikli örtünün Anadolu'nun diğer bölgelerinde yer alan aynı örtü sistemine sahip yapılarla ortak özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır (Akın, 1985: 24)²⁷. İşlevsel özelliğinin dışında tüteklikli örtü sisteminin bu yapıdaki sembolik anlamına dair söylenebilecek şey açık delik sayesinde ibadet mekânı tavanından gökyüzüne ulaşmayı simgelediği olabilir (Akın, 1989: 70).

Örtü sistemini taşıyan ahşap sütunlar birçok Alevi-Bektaşî yapısında görülmektedir²⁸. "*Dâr-ı Mansur*" veya "*Dâr*" ve "*vahdet*" yani tanrı ile birleşme makamı olarak adlandırılan, ayrıca "*sırat-ı müstakim*"ı yani Hak'ka giden doğru yolu temsil eden "*meydan*"ın tam merkezine "*Hallac-ı Mansur'un Darağacı*" denildiği bilinmektedir (Doğan, 1977: 119; Tanman, 2004:265). Ayinlerde önemli bir yer temsil eden "*meydan*"da böyle bir taşıyıcının hem sembolik hem de işlevsel bir önemi vardır (Tanman,1992: 321). Dünya ağacı veya soy ağacı olarak da yorumlanan

(Akın 1989: 69-70) bu taşıyıcıların hepsi daha çok “meydan”ın ortasında ya da bu-
 raya yakın bir yerde yer almaktadır²⁹. Bu taşıyıcılar Hallac-ı Mansur’un asıldığı ağa-
 cı (darağacı) temsil ettiği gibi, buradan geçen düşey eksenin Allah’a ulaşan en kısa
 yolunu sembolize ettiği de kabul görmüştür (Tanman, 2004: 265, Akın, 1989: 70).
 Fakat bunlar fonksiyonel özelliğinden çok, Bâtını anlamlarından dolayı mimarinin
 en kutsal parçaları olarak algılanmışlardır (Tanman, 1992: 321). Yapıda 6 adet ahşap
 sütun, taşıyıcı olarak kullanıldığı halde sadece birine özel bir önem atfedildiği göz-
 lenmiştir. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi Pir sultan ve yapının inşası ile ilişkilendirilen
 ve meydanın bir köşesinde yer alan ahşap sütun hakkında söylence ile gerçek bir-
 birine karıştırılmıştır. Bu ahşap sütun; yukarıda bahsi geçen sembolik anlamlardan
 çok, Pir Sultan’ın bir kerameti ve yapının temel taşıyıcısı olması inancından dolayı
 yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmektedir³⁰. Özellikle altında kaynayan toprak
 (*teberik*) ve bütün yapıyı taşıyıp da boşluk üzerinde durduğu inancı bu kutsiyeti
 güçlendirmektedir³¹. Bilindiği gibi Tunceli bölgesinde birçok ocak mensubuna ait
 evde yer alan ahşap sütunlar kutsal kabul edilmiş ve bunlar öpülerek ya da önünde
 mum yakılarak birer kült nesnesi haline dönüştürülmüştür. Özellikle yapı içlerin-
 de en ortada yer alan bu sütunlar tavan kısmında yer alan bir delikten gelen ışığın
 vurduğu mimari öğelerdir. Dolayısı ile mekâna vuran ilk ışık bu sütunlar üzerine
 gelmektedir. Bu nedenle bahsi geçen ahşap sütunlar aydınlığın bir sembolüne
 dönüşmüştür (Deniz, 2012: 240)³². Bölgede ki bu köklü inanış kendini bu yapıda,
 tavanda yer alan deliğe (tüteklikli kısım) en yakın olan ahşap sütunda göstermekte-
 dir. Bu sütun belki geçmişte delikten gelen ışığın yansıdığı ilk mimari unsur olarak
 ön plana çıkmıştır. Bu bölgesel inanışın üstüne bir de Alevilik’te önemli bir yere sa-
 hip olan Pir Sultan miti eklenmiştir. Yine bu ahşap sütunun ardıc ağacından olduğu
 söylenmektedir. Bilindiği gibi Alevi-Bektaşî inançlarında çam, ardıc, meşe gibi bazı
 ağaçlar kutsal kabul edilmektedir. Özellikle *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli* ve *Vilâyet-
 nâme-i Sultan Şucâuddîn* adlı eserlerde ağaç ile ismi geçen evliyalar arasında ilişki
 kurulması ve hatta ağaçlarla ilgili bazı olayların onların kerameti ile gerçekleşmesi;
 çeşitli ağaçların kutsal kabul edilmesine yol açmıştır. İslam öncesi inançların da etki-
 siyle, çeşitli Alevî (Türkmen, Kürt...vb.) toplulukları ağaçlar ile başta Hz. Ali, Hacı
 Bektaş olmak üzere bazı kutsal kişi ya da evliyalar arasında ilişki kurmuşlar, özellikle
 yaz-kış yapraklarını dökmeyen çam, meşe, ardıc gibi ağaçları kutsal kabul etmişler-
 dir (Ocak, 1983: 83-94; Ergun, 2004: 195-244). Bu yapıda da kutsallık atfedilen
 ahşap sütunun ardıc olduğunun söylenmesi ve Pir Sultan ile ilişkilendirilmesi aynı
 inançların bir başka versiyonunu teşkil etmektedir. Yine ahşap sütun gibi onun al-
 tında yer alan kırmızı toprağın kutsallaştırılması, ağaç ve toprak arasında kurulan sıkı
 bağı gözler önüne sermektedir. Yöre halkı günlük ziyaretlerinde bu sütunu üç kere
 öpmekte ve etrafında mum yakmaktadır. Klasik Bektaşî “meydan evleri”nde ayinler
 esnasında yakılan mumların (çerağ) konulduğu üç basamaklı “*Taht-ı Muhammedi*”n
 varlığı bilinmektedir. Fakat bu cem evinde böyle bir unsurun olmadığı, bunun yerine

mumların bu ahşap sütun altına koyulduğu gözlenmiştir. Bu durum ahşap sütuna atfedilen kutsallığı bir kez daha ön plana çıkarmaktadır. Bektaşî "*meydan evleri*"nde yer alan "*Taht-ı Muhammedi*"de yakılan mumlar Hz. Muhammed, Hz. Ali ve dolayısı ile O'nun neslinden gelen oniki imam ile bunların manevi varisleri olan velileri temsil etmektedir. "*Taht-ı Muhammedi*"nin bu özelliği burada Pir Sultan ile ilişkilendirilen ahşap sütuna yüklenmiş gibidir. Yakılan mumlar yukarıda bahsi geçen dini kişilerin yanına Pir Sultan'ı da katmaktadır.

Bugün bu sütunun üzerinde biri yeşil diğeri pembe kumaşlarla kaplı ve ikisi de örtüsüz olmak üzere dört adet çubuk asılıdır³³. *Ziyaret* olarak adlandırılan bu çubukların on iki adet olduğu ve Tuba ağacından yapıldıkları, yani cennetten geldiklerine inanılmaktadır³⁴. Fakat genel görünüm itibarıyla bunlarında ardıç ağacından yapıma oldukları söylenebilir. Ahşap dikme üzerinde yer alan bu dört çubuktan birinin sonradan buraya geldiği söylenmektedir³⁵. Fakat çubukların her birinin ait oldukları ocak ya da ibadethaneler net değildir. Sadece bezle örtülü olmayan bir tanesinin buraya ait olduğu bilinmektedir. Kutsallık atfedilen bu çubuklar başta *Hızır Cemi* olmak üzere *Görgü Cemleri*'nde (ardı ardına dört Perşembe akşamı yapılmaktadır) kullanılmaktadır. Yörede dini ritüellerde kullanılan bu çubukların ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Özellikle girilecek yolun yani pir/talip ilişkisinin bir sembolü olan bu çubuklar aynı zamanda cemaatin bir arada tutulmasının, belli kurallar çerçevesinde ilişkilerini yürütmesinin bir sembolü ve aracıdır (Yıldırım, 2012: 12; Özgül, 2001: 34). Daha çok doğa kültü (ağaç) ile ilişkili olan bu çubuklar aynı zamanda Safevî döneminde ortaya çıkan dini ve toplumsal uygulamaların bu bölge inancına nasıl yansıdığını göstermesi bakımından da dikkat çekmektedir (Morton, 1993).

Yapının diğer bir mimari özelliği olan ocak ise neredeyse bütün Alevi-Bektaşî ibadet mekânlarında yer almaktadır. Bilindiği gibi ocak Bektaşî terminolojisinde "*küre*" olarak adlandırılmış ve ona ritüellerde hem işlevsel hem de sembolik anlamlar yüklenmiştir (Doğan, 1977: 123). Ocak, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve O'nun ailesini temsil etmektedir (Akın, 1989: 68)³⁶. Yapı içerisinde duvara gömülü bir biçimde sade yapılmış olan ocağın da hem işlevsel hem de sembolik anlamlar yüklediği bir gerçektir. Öncelikle sözlü anlatıma göre ocak hem ibadet mekânın ısıtılması hem de kesilen kurbanların pişirilmesi işlevini görmektedir. Bu özelliğinin dışında bu ocak bağlı bulunulan Pir Sultan Ocağı'nı da akla getirmektedir. Çünkü yukarıda da bahsi geçtiği gibi ocak; bağlı bulunulan soyun bir sembolüdür. Yine Tunceli bölgesinde ocağın/ateşin kutsiyeti ve onun ata kültü ile olan bağlantısı göz önüne alındığında durum daha da netleşecektir. Bu bölgede ocak özellikle bağlı olunan aşiretin aynı zamanda bir soyun babadan oğla geçişinin yani yolun/erkânın devam ettirilişinin bir sembolüdür (Deniz, 2012: 241-251).

Yapının üç duvarını kuşatan toprak seki de ocak gibi neredeyse bütün Alevi-Bektaşî dini yapılarında yer almaktadır. Ayin esnasında daha çok kadın ve yaşlıların oturduğu bu sekiler aynı işlevini burada da sürdürmektedir. Fakat ocağın bir tarafında yer alan seki ibadeti yöneten dedeler için ayrılmıştır. Bir nevi dede postuna karşılık gelmektedir. Bu durum ocak ve dedelik arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından da önemlidir.

Sonuç

Geçmişten günümüze sadece bulunduğu köyün değil çevre köylerin sakinleri tarafından da ibadet için kullanılan “*Pir Sultan Evi*”; kırsal bölge Alevi ibadethanelerinin mimari bir örneği olması bakımından oldukça önem arz etmektedir. Özellikle yapının sözlü geleneğe göre Pir Sultan ile ilişkilendirilmesi bu önemi daha da güçlendirmektedir. Eğer bu yapının tarihlendirilmesi yapılabilir ve bu tarih 16. yüzyılı verirse Pir Sultan veya oğlu Er Gaip/Pir Gaip ile ilgili bulgulara da ulaşılabileceği düşünülmektedir. Yine bu tarihlendirme yapılabilirse Anadolu’da kesin yapım tarihi belli olan Alevi ibadethanelerinden biri ve belki en eskisi ortaya çıkarılmış olacaktır. Bu nedenlerle yapının bir an önce kesin inşa tarihini verecek verilere ulaşılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

“*Pir Sultan Evi*” tarihi olduğu kadar mimari açıdan da önemlidir. Çünkü daha çok Bektaşî tarikat yapılarının incelenmesi ve buradaki meydan evlerinin belgelenmesi, bu tarikat ibadethanelerinin mimari ve sembolik yönlerinin bilinmesine vesile olmuştur. Fakat Anadolu’da Alevilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yer alan ibadet mekânları göz ardı edilmiştir. Belli başlı konular çerçevesinde ele alınmasının dışında bu yapıların mimari ve sembolik özellikleri bilinmemektedir. Mimari olarak Alevi-Bektaşî ibadethaneleri ile ortak özellikler barındıran bu yapı, kırsal bölge Alevi ibadethanelerinin nasıl bir mimariye sahip olduğunu bize göstermektedir. Bölge şartlarına uygun inşa malzemeleri, dıştan basit içten ise özenli yapım teknikleri, kareye yakın planı, ocağı, toprak sekileri, mutfağı ve tandırı azda olsa yapı hakkında genel bir değerlendirme yapmamıza ve diğer Alevi-Bektaşî yapıları ile karşılaştırmamıza olanak sağlamaktadır. Öncelikle yapının orijinal dokusunun zamanla bozulduğu aşikârdır. İlk yapıldığında içerisinde tandırın olması, aydınlatmanın ocak ateşi ve kubbe deliği ile gerçekleştirilmesi ve zamanla bunların ortadan kalkması bu değişimin göstergeleridir. Günümüze ulaştığı haliyle yapı yine de bize oldukça fazla veri sunmaktadır.

Yapı mimari özellikleri dışında bölge halkının yerel inanışlarını yansıtması bakımından da önemlidir. Özellikle yapının içerisinde yer alan ardıç ağacından yapılan ahşap sütun ve *ziyaret* olarak adlandırılan çubuklar ile altında bulunan toprak (*teberik*) hem Alevi-Bektaşî inancının genel bir yansımasını hem de yöresel motiflerin bu inanışlara nasıl tesir ettiğini göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Zaten bu

yerel motifler yapının inşası, kutsal kabul edilen kısımları hakkında sözlü gelenekte yer alan farklı anlatılarda da yer almaktadır. Bütün bu bilgiler göz önüne alındığında yapının ne kadar önemli olduğu bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada kısıtlıda olsa Anadolu'daki bir Alevi ibadethanesi mimari yönden ele alınmıştır. Fakat bu yapının tarihlendirilmesi ve mimari tipolojisinin yapılması için Anadolu'daki günümüze ulaşmış diğer Alevi dini yapılarının bir an önce gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Günümüzde daha çok Bektaşî yapıları (tekkeler) ya başlı başına ya da diğer tarikatlara ait yapılarla birlikte incelenmiş ve daha çok mimari yönleri üzerinde durulmuştur (Celep, 2005; Acar, 1999; Tanman 1990; Tanman, 1992; Doğan, 1977; Akın, 1989; Eyice, 1967; İbrahimi, 1985; Kiel, 1971; Gülçiçek 2000, Burkan, 2010; Solmaz, 2013).
- ² Hatta bazı araştırmacılar adı hakkında çeşitli varsayımlar ortaya koymuştur (Bezirci, 1992:11-28; Avcı, 2011:195-221).
- ³ Pir Sultan'ın yaşamı yazılı kaynakların azlığından dolayı daha çok ona ait deyişlerdeki bilgilerden, isimlerden yola çıkılarak ve dönemindeki kişi, ayaklanma ve yer adları ile karşılaştırılmalar yapılarak çözülmeye çalışılmaktadır. Özellikle 16. yüzyıldaki Osmanlı-Safevi çekişmesi, bu dönemde Anadolu Alevilerinin durumu, toplusal ayaklanmalar ve bunların önderleri ile Pir Sultan arasında bir bağ kurulmuştur.
- ⁴ 16. yüzyılda ortaya çıktığı ve kurumsallaştığı düşünülen Alevi ocaklarının, bu toplumu denetleyici, düzenleyici ve yol gösterici bir konuma sahip oldukları, kutsal kabul edilen dervişlerin soyundan gelen kişiler tarafından kurumsallaştırıldıkları, bu kutsal kişilerin adları ile anıldıkları ve soy esasına dayalı dedelerin bu ocaklarda önder kabul edildikleri bilinmektedir (Yaman, 2006).
- ⁵ Adı geçen bu kişilerden Seyit Ali ve Senem'in mezarlarının Banaz Köyü'nde, Er Gaip/Pir Gaip'in Tunceli'de ve Pir Mehmet'in Tokat'ın Çambulak Köyü'nde oldukları söylenmiştir (Şimşek, 2012: 62-80; Gölpinarlı ve Boratav, 1991: 49-50; Bezirci, 1992: 4; Öztelli, 1996: 48; Yaman, 2006: 125).
- ⁶ Bugün bu ibadet mekânında dedelik hizmeti veren Mehmet Çelebi ile 16.06.2013 tarihinde yapılan görüşmede; Mehmet Çelebi Er Gaip'in bölge halkı tarafından kutsal kabul edilen dini kişilerden Düzgün Baba adlı kişiden başkası olmadığını ifade etmiştir. Ona göre bu kişi Hacılı Köyü'ne hiç gelmemiş ve buradaki ocağın devamlılığı için hiçbir şey yapmamıştır. Bu köydeki ocak tamamen Pir Sultan tarafından kurulmuştur.
- ⁷ Mehmet Çelebi'ye göre Banaz'da ki kol mensupları kendilerini yakın zamana kadar ifşa etmedikleri için (Pir Sultan'ın soyundan geldiklerini açıkça dile getirmemişlerdir) aynı ocak mensubu diğer kişileri tanımamışlar ve onlarla iletişime geçmemişlerdir.
- ⁸ Yine yapılan görüşmede Mehmet Çelebi bu yapının kuruluş öyküsünü şu şekilde aktarmıştır: Pir Sultan Abdal Banaz'da yaşadığı dönemde Hıdır (Hızır) Paşa'ya yani Osmanlıya karşı gelmiş bir kişidir. Bunu halk için yapmıştır (Dede burada Hz. Hüseyin ile Pir Sultan arasında haksızlığa karşı gelme konusunda bir benzerlik olduğunu dile getirmiştir). Onun bu karşı gelişlerini önleyemeyen Hıdır Paşa ona mülk ve para armağan etmek istemiş, fakat Pir Sultan bunu kabul etmemiştir.

Bunun üzerine Hıdır Paşa onu Banaz'dan sürgün etmiştir. Pir Sultan sürgünlük zamanında ilk olarak Horasan'da Erdebil Dergâhı'na gitmiştir. Dergâhın piri ona Anadolu'ya gitmesi gerektiğini söylemiştir. Pir Sultan Abdal Anadolu'ya geri döndüğünde Dersim'e gelmiş ve burada bugün ki yeri kurmuştur. Burada tekrar evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Çocuklarından birinin ismi Seyit Ahmet'tir (Mehmet Çelebi dedenin soylarını bağladığı, dolayısı ile Pir Sultan Abdal'a ilişkilendirildiği kişi). Banaz'da kalan oğlu Er Gaip babasını aramak üzere Dersim'e gelmiştir. Dersim'de bugün ki Düzgün Baba Dağı'nın eteklerinde ki bir mezrada bir evin önünde durup dinlenmiştir. Bu esnada orada yaşayan bir kadından bir bardak ayran istemiştir. Kadın ona kocasının çok kıskanç olduğunu ve bir an önce oradan ayrılmasını söylemiştir. Fakat Er Gaip isteğinde ısrar etmiştir. O esnada kadının kocası gelmiş ve kıskançlıkla Er Gaip'i öldürmüş ve gömmüştür. Akşam olunca evde bir ses duyan adam çıkıp dışarı bakmıştır. Etrafında bir şey göremeyen adam sesin mezardan geldiğini anlamış ve o an "bu adam doğruymuş (düzgünmüş)" şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Bugün yöre halkı tarafından Düzgün Baba olarak bilinen ve kutsallık atfedilen bu kişi Er Gaip'ten başkası değildir. Bu arada Pir Sultan Banaz'da kalan ailesini merak etmiş ve tekrar oraya dönmüştür. Banaz'a gizli gelen Pir Sultan çeşitli nedenlerle tekrar Hıdır Paşa'ya şikayet edilmiştir. Hıdır Paşa Pir Sultan'ı huzuruna getirmiş ve onunla tartışmıştır. Ona içerisinde Şah kelimesi geçmeyen üç tane beyit okumasını söylemiş, fakat Pir Sultan üç beyitte de şah kelimesini kullanmıştır. Bunun üzerine idamına karar verilmiştir. Asıldıktan sonra ise Pir Sultan ortadan kaybolmuştur. Bu nedenle mezarının nerede olduğu belli değildir.

- ⁹ Mehmet Çelebi'ye göre bu isim değişikliği Pir Sultan ile ilişkilidir. Söylenceye göre Pir Sultan bu köye yerleşmeden önce köyün ismi Bahçecik'tir. Pir Sultan Horasan'dan sonra buraya uğradığı için hacı sayılmış ve köyün ismi Hacılı olarak değiştirilmiştir.
- ¹⁰ Fakat bu ilişki kurulurken Hacılar ismi Hacılı olarak kullanılmıştır (Sümer, 1992: 180).
- ¹¹ Sözlü anlatıma göre Hızır cemlerinde gelenlerin ibadet mekânına sığmamasından dolayı bu kapı açılır ve yan mekânda da insanların oturması ve ibadetlerini yapması sağlanır.
- ¹² Yapının bir kısmı eğimli araziye oturduğu ve diğer yanında mutfak, tandır gibi bölümler olduğu için iç ölçüleri alınmıştır.
- ¹³ Geniş bir mekânın tavan kısmında kirişlerin çapraz bir biçimde üst üste kullanılması ile örtülmesine bindirme kubbe ve tüteklikli örtü şeklinde iki ayrı kavram kullanılmaktadır. Fakat bu yapıda kullanılan aynı sistemin yapılış amacından ve boyutundan dolayı bindirme kubbe olmadığı aşikârdır. Bu nedenle tüteklikli örtü sistemi kavramı kullanılmıştır.
- ¹⁴ Bahsi geçen bu toprak sekiye ayinlerde kadınların oturduğunu görüşme yapılan Mehmet Çelebi ifade etmiştir.
- ¹⁵ Sözlü anlatıma göre dedelerin ve görevlilerin oturduğu kısım daha önce burada değil bugün mevcut olmayan ve giriş kapısına dik uzanan duvara bitişiktir.
- ¹⁶ Mehmet Çelebi'nin anlatımına göre yapının inşası esnasında bir ahşap sütun gerekmiş, Pir Sultan'da orada çalışanlara yemek molası vermelerini söylemiştir. Bu yemek molası esnasında kendisi Horasan'a gitmiş bir sütun ile geri dönmüştür. Bu gidiş-dönüş yemek molası esnasında gerçekleşmiştir. Sütunu atıp bir yere sabitlemiş ve bütün yapının bu sütun üzerine kurulmasını söylemiştir. Aslında bu ahşap sütun bir inancın bir bölgeye kök salma (toprağa dikilmesi) anlamı üzerinden de okunabilir. Çünkü

sözlü anlatımlarda Pir Sultan'ın buraya sonradan geldiği ve dolayısı ile burada yaşayanlara bir inancı benimsettiği üstü kapalı da olsa yer almaktadır

- ¹⁷ Dilşa Deniz'in Dersim bölgesi inanışlarını antropolojik bir yaklaşımla ele aldığı eserinde *Trawi* adı ile Mazgirt İlçesi'nde yer alan bir yapıdan bahsetmektedir. Adı geçen yapının orijinalliği bozulmuşsa da aynı adlı ocağın ibadet mekânı olup, yapının ortasında ahşap bir sütunun, bir ocağın ve kurban kesilen çerx kısmının yer aldığı tek gözlü bir yapı olduğunu belirtmiştir (Deniz, 2012: 253-256). Özellikle yapının merkezinde yer alan ahşap sütunun öyküsü ve kutsanış biçimi Pir Sultan Evi'nde yer alanla aynı özelliklere sahiptir. Az da olsa bu bilgiler bize bölgede özellikle ibadetlerin gerçekleştirildiği mekânların hem mimari hem de mitsel açıdan birbirine benzediğini göstermektedir.
- ¹⁸ Kapının ya da eşğin Tunceli bölgesinde kutsal kabul edildiği ve saygı gördüğü bir gerçektir. Kutsal kabul edilen bir mekâna girerken kapı ya da eşik öpülerek o mekânın kutsallığı ya da önemi bir kez daha vurgulanır (Deniz, 2012: 234). Bu durum yapı hakkında çalışma yapılırken hem Mehmet Çelebi'nin hem de köy halkının kapıyı öperek içeri girmeleri ile de gözlemlenmiştir. Yöre genelinde yaygın olan bu davranış biçiminin bu yapı içinde uygulandığı görülmektedir.
- ¹⁹ Bilindiği gibi Bektaşilikte "*meydan evine*" girişi sağlayan kapıya "*şeriat kapısı*" denilmektedir. Bu kapı dışında "*meydan evi*"nin batı, kuzey ve güney olmak üzere diğer üç duvarında sırasıyla "*tarikât/haşr ü neşr*", "*marifet/hilkat*" ve "*hakikat/hayat*" kapılarının da olduğuna inanılmıştır (Tanman, 2004: 265; Akın, 1989: 69).
- ²⁰ Bektaşî tekkelerinde ayin mekânı ile yemek pişirme (mutfak) mekânı birbirine yakın yapılmıştır. Özellikle geç devirde inşa edilen tekkelerde bunu görmek mümkündür. Bu durum Bektaşiliğin son devirlerinde yapılan erkânlarda dini ritüellerden sonra kurulan "*muhabbet sofrası*" geleneği ile ilişkilidir. Bu sofralarda "*lokma görüldüğü*" (yemek yendiği) ve "*dem alındığı*" (şarap ve rakı gibi alkolü içkilerin içildiği) bilinmektedir (Tanman, 1992: 320-321; Doğan, 1977: 129). Böyle bir durumda mutfak ve ibadet mekânının birbiri ile yakın konumlandırılması olağandır.
- ²¹ Yapıda mutfak giriş kapısının hemen sol tarafında yer alan ve hafif yerden yükseltilmiş olan bu beton zeminin eskiden taş olduğu söylenmektedir.
- ²² Bektaşî tekkelerinin "*meydan evleri*"nde çeşitli plan şemaları denenmiştir. Kare, dikdörtgen formlarının yanında çokgen (yedigen, sekizgen, onikigen) planlar da mevcuttur. Çokgen plan yapılardan özellikle yedigen formlu olanlar Balkanlar'da rağbet görmüştür. Bunun başlıca sebebi ise 7 rakamının yüklendiği sembolik anlamların bu bölgede mimari bağlamda ele alınmasıdır (Tanman, 1990: 24-25; Tanman, 2004: 272-274; Acar, 1999: 77-78).
- ²³ Bir yapının ikiye bölünerek hem türbe hem de ibadet mekânının aynı bina içerisine alınması dikkat çekicidir. Bilindiği gibi Osmanlı tarikat yapılarında türbe ve ayin mekânı arasında çeşitli yollarla bağlantı sağlanmıştır. Bunun başlıca nedeni ise ölen tarikat büyüklerinin (velilerin) gerçek anlamda ölü kabul edilmemeleri, onların bedenleri ile ölü ancak ruhaniyetleri ile hayatta olduklarının düşünülmesidir. Bu inanç türbe ve ayin mekânlarının birbiri ile bağlantılı olmasına yol açmış ve böylelikle ayinlerin bizzat velilerin huzurunda yapıldığı fikrini canlı tutmuştur (Tanman, 2004: 267-268). Aynı inanış ve düşüncelerin diğer tarikatlar gibi Bektaşilik'te olması doğaldır.
- ²⁴ Anadolu'da yerel terimle "kırlangıç kubbe" olarak adlandırılan tüteklikli örtü; kiriş boyutlarını aşan kare ya da kareye yakın mekânların, duvara paralel ya da çapraz kirişlerin almasıyla örgü ile birbirlerinin

üzerlerine örtülmesi ve böylece mekânların kapatılmasını sağlayan örtü sistemine verilen isimdir. Bu terim en üstte yer alan duman deliğinden dolayı kullanılmaktadır (Akın, 1999: 252). Batı'da "fenerli örtü" olarak ta bilinmektedir (Akın, 1991: 323-324). Daha çok soğuk iklime sahip yerlerde yalıtım amaçlı yapılan bu örtü sistemi, Anadolu'da 16. yüzyıl ve sonrasında kadar kullanılmış bir sistemdir (Tanyeli, 2000: 242).

²⁵ Bu "meydan evi"nin örtü sistemi bindirme kubbe olarak da isimlendirilmiştir (Tanman, 2004: 270). Fakat bazı araştırmacılara göre bindirmeli örtü sistemi kerpiç ya da tuğla ile yapılan ve yukarı doğru daralan kubbe mimarisidir (Akın, 1999: 248). Bu nedenle Hacı Bektaş Tekkesi'ndeki "meydan evi"nin örtü sistemi yapım malzemesi ve tekniğinden dolayı tüteklikli örtü olarak ele alınmıştır.

²⁶ Yapılan sözlü görüşmede bugün mevcut olan bindirmeler ile birlikte bu bölümün beş veya altı katlı olduğu ifade edilmiştir.

²⁷ Tunceli bölgesinin klasik ev tipinin büyük tek gözlü ve çoğunlukla damdan açılan deliklerle aydınlatılan özelliklerde olduğu unutulmamalıdır. Bu evler zor kış şartlarında barınma ve korunma amacı ile inşa edilmiştir. Genellikle tek bölümden oluşan bu mekânlar mutfak, yatak ve oturma odası gibi çok fonksiyonlu bir yapıya sahip olmuşlardır (Deniz, 2012: 239-240). Fakat günümüzde bölge genelinde bu ev tiplerinin mevcudiyeti araştırılmamıştır.

²⁸ Örtü sisteminin bir taşıyıcı üzerinde durması sadece Alevi-Bektaşî dini yapılarına has olmayıp 12. yüzyıldan itibaren inşa edilen çeşitli Türk-İslam yapılarında da mevcuttur (Tanman, 1992: 323-324). Yine de çeşitli Alevi-Bektaşî yapılarında bu taşıyıcı sistemin sembolik anlamından dolayı neredeyse genel bir mimari unsur olduğu bilinmektedir. Bu tür yapılara örnek olarak Merdivenköy Bektaşî Tekkesi "Meydan Evi" (Tanman, 1992, 317-342; Tanman, 2004: 265), Tutrakan'daki Softa Baba Tekkesi (Tanman, 2004: 266; Acar, 1999: 61) verilebilir.

²⁹ Dalları yeri ve göğü saran ağaç inancı aslında sadece heterodoks inançlarda değil, farklı inançlarda da mevcuttur. İlkel inançlardan tek tanrılı dinlere ağaca özel bir önem atfedilmiştir. Çoğu inançta ağaç kutsal kabul edilmiş ve evrenin ya da dünyanın yaratılışında öncelikli sırada yer almıştır. Tanrı ya da Yaratıcı suyu, toprağı yarattıktan sonra kökleri yerin altında gövdesi göğe kadar uzanan ve yaprak veya dalları göğü saran büyük bir ağaç yaratmıştır. İnsanlar bu ağacın dünyanın merkezinde yer aldığına inanmışlardır. *Kozmik Ağaç, Dünya Ağacı* veya *Hayat Ağacı* olarak adlandırılan bu ağacın yer altını, yer yüzünü ve göğü birbirine bağlayan bir özelliği olduğuna inanılmıştır. Bu ağaç kültü hemen hemen benzer motiflerle bir çok dinde karşımıza çıkmaktadır (Ergun, 2004: 17-144). Çoğu dine göre ilk yaratılan unsurlardan biri olan ağaç; Alevi-Bektaşî inancında da önemli bir yere sahiptir. İlk yaratılan unsurlardan biri olmasının dışında ağaç (Gölpınarlı ve Boratav, 1991: 190); evliya ya da önemli dini kişilerle ilişkilendirilen, kutsallık atfedilen ve sembolik göndermelerle yüklü bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle Alevi-Bektaşî inancında; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in bir ağacın kökü, gövdesi, dalları ve meyvelerine benzetilmektedir. Yani bir soy ağacı fikri geliştirilmiştir. Yine Hacı Bektaş gibi önemli bazı evliyaların ağaçlar üzerinden keramet gösterdiklerine inanmaktadırlar (Ocak, 1983: 212-213). Bütün bu inanışlardan dolayı Alevi-Bektaşî inancında ardıç, meşe gibi ağaçlar ayrı bir öneme sahip olmuşlardır.

³⁰ Tunceli'de yerel inanışlarda dağ, ocak, ağaç, ateş gibi doğal ya da insan eli nesnelere kutsal kabul edilmekte ve hatta bir kült haline getirilmektedir. Özellikle bazı aşiretler ocak, ağaç gibi nesnelere üzerinden bir soy yaratmış ve kutsallık kazanmışlardır. Bu doğa ya da insan kaynaklı kült nesnelere

bir örneği de bu yapıda yer alan ahşap sütundur. Pir Sultan ile ilişkilendirilen bu dikme ve dolayısı ile yapının kendisi bir ocağın maddi sembolüne dönüşmüştür (Deniz, 2012).

- ³¹ Toprak Alevi-Bektaşî inancına göre kutsal kabul edilmektedir. Hz. Ali'nin bir sıfatının *Türâb (Ebû Türâb)* olması, Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü Kerbela toprağının kutsal kabul edilmesi, Alevi-Bektaşî inancında toprağa önem atfedilmesine yol açmıştır. Özellikle Hz. Ali'nin Hz. Adem'le aynı zamanda topraktan yaratıldığı ve O'nun ahrette başındaki toprağı silkeleyip kalkacak yani hayata dönecek ilk insan olması dolayısıyla Hz. Ali ve toprak arasında özel bir ilişki kurulmuştur (Kandemir, 1994:243). Bu nedenle Alevi-Bektaşî inancında toprağa özel bir önem atfedilmiş ve ona *teberik* ismi verilmiştir.
- ³² Özellikle bölgede geçmiş dönemlerde yaygın olan düz damlı geniş bölmeli mekânlarda tavan taşıyıcısı olan ahşap sütunlar; çeşitli ocak sahiplerine ait evlerde veya kutsal kabul edilen mekânlarda yer aldıklarında birer kült haline dönüşmüşlerdir. Bacadan gelen ışığa veya mekân içerisinde merkeze en yakın konumdaki sütun bu yönleriyle ön plana çıkmıştır. Yöre insanları ışığın vurduğu bu sütunları aydınlık sembolü olarak kabul etmiş ve önlerinde mum yakarak bir nevi kutsallaştırmışlardır. Mumlar daha çok ritüellerinde gerçekleştirildiği perşembe akşamları yakılmıştır. Bugün bu uygulamanın ne kadar yaygın olduğu ve hangi mekânların niçin kutsal kabul edildiği ciddi bir araştırma konusudur.
- ³³ Kızılbaş ritüellerinde bir tür arınma ve inisiyasyon aracı olarak kullanılan ve özellikle belli ağaçlardan yapılan (ardıç, kayın ve öd ağacı), *Tarik* (çubuğu), *Erkân* (çubuğu), *Matrak*, *Desteçüp*, *Ser-Deste*, *Evlıya*, *Rıza*, *Asa*, *Sopa*, *Değnek*, *Dahanek*, *Mar*, *Erkân-ı Evliya*, *Zülfikar*, *Alacadeğnek* olarak adlandırılan ve genellikle üç boğumlu olan bu çubuklar inancın ve ritüellerin ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle Anadolu'nun doğu bölgelerindeki ocaklarda mevcut olan bu çubuklar ocağa ve bölgeye göre farklı isimlerle anılmaktadırlar. Kızılbaş inancındaki bu çubuk geleneği 16. yüzyıllarda ki Safevi bölgelerinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir (Morton, 1993). Esasında Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar ile özdeşleştirilen bu çubuklar bir ikrâr aracı işlevini görmekte olup; müşahiplik görevinin yerine getirildiği dinsel ritüellerde müsahip (yol kardeşi) olacak olanların yeminlerini (söz: kavl) unutmamaları için, miraçlama ritüelinden sonra müsahip kavline gireceklerin sırtına dede tarafından değiştirilmesi yani bir çeşit takdis edilmesi olayı için kullanılmaktadır. Yine bu çubuklar cem ritüelinde eşik görevi görmektedir. Ritüele katılanlar "*Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali*" sözlerini söyledikten sonra ayaklarını değdirmeden bu çubukların üzerinden atlamaktadır. Bunun haricinde bir de "*tarik çalma*" olgusu vardır ki bu olgu, yola uygun hareket etmeyenleri yola uymaya yönlendirmek için ya da suç işlemediği halde yola uymaya devam etmelerini sağlamak için dedenin, taliplerini cem törenlerinde *tarik* denen sopa ile kutsamasıdır. Ancak ikrar vermemiş gençler ve çocuklara *tarik* çalınmaz. Sözü tutmayan kişilerin Zülfikar gibi bu çubuklarla boynunun kesileceğine inanılmıştır (Yıldırım, 2012: 12; Özgül, 2001: 34). Farklı adlarla anılan bu çubuklar genellikle yeşil bir beze ya da torbaya konulmakta ve alakilimle birlikte mürebbinin (rehber) evinde ya da özel bir yerde tutulmaktadır. Ağaç dalından yapılma ve genelde yeşil bir beze sarılı olan ve Doğu Anadolu'da ritüellerde kullanılan bu çubuklar Tunceli'de bir ocak hariç (Ağuşan Ocağı) bütün ocaklar tarafından kullanılmaktadır. Kökeni yılan, ağaç, gibi kültürlerle ilişkilendirilen bu çubuklar; bir dönem Çelebi kolu Bektaşî önderleri ile belli ocak dedeleri arasında bir mücadele ve tartışma konusuna dönüşmüştür. Özellikle I. Dünya Savaşı sırasında Erzincan, Dersim gibi bazı bölgelerde bu çubukların ritüellerdeki işlevi üzerine tartışmalar yaşanmış, fakat çoğu ocak bu çubukları kullanmaya devam etmiştir (Korkmaz, 2005: 49-50; Yıldırım, 2012:1-21, Özgül, 2001:33-44, Üzüm, 2002: 554, Dersimi, 1992: 124-130, Munzuroğlu, 2012:170-173,191-211).

- ³⁴ Bu değneklerin cennetten geldiklerine dair görüşün Aleviler tarafından önem atfedilen İmam Cafer-i Sadık'ın *Buyruk* adlı eserinde yer alan Hz. Muhammed'in cennetteki Tuba Ağacı ile *tariklenmesi* anlatısı ile yakın bir ilişkisi olduğu düşünülmektedir (Bozkurt, 2013: s. 142-145). Yine yapılan görüşmede bu on iki değnekten birinin Kıştım (Avcılar) Köyü'nde, birinin Tahsini/ Tasniye (Gökçekonak) Köyü'nde olduğu, diğerlerinin ise nerelerde yer aldığı bilinmediği ifade edilmiştir. Bunlardan Kıştım'de yer alanın tarihsel bir öneme sahip olduğu bilinmektedir (Korkmaz, 2005: 49-50; Yıldırım, 2012:1-21, Özgül, 2001: 33-44, Üzüm, 2002: 554, Dersimi, 1992: 124-130).
- ³⁵ Bu değneklerden yeşil bez ile kaplı olan ilk önceleri "*Abbasoğlu Damu*"nda yani burada yer almış, daha sonra Bozağa Karaderbent Köyü sakinleri tarafından çalınmıştır. Bu köyün terör ve depremlerden dolayı boşalmasından sonra mucizevi bir şekilde kendiliğinden buraya geri geldiği söylenmektedir.
- ³⁶ Ocak Alevilikteki bu sembolik anlamının dışında zamanla kurumsal hale gelen, babadan oğla geçen bir soy zincirine dayanan ve genellikle köken olarak Ehl-i Beyt'e bağlanan kavram olarak da kullanılmaktadır (Şahin, 2007: 316). Bu nedenle Alevi ibadet mekânlarındaki ocak ile Alevi ocakları arasında sembolik veya doğrudan bir ilişkinin olup olmadığı detaylı bir araştırma konusudur.

Kaynakça

- ACAR, D. (1999). *Bulgaristan'da Deliorman Bölgesi'ndeki Babai ve Bektaşî Tekkeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- AKIN, G. (1985). *Doğu ve Güneydoğu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- AKIN, G. (1989). Merdivenköy bektâşî tekkesi'ndeki dünya ağacı. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4: 68-74.
- AKIN, G. (1991). Tütekli örtü geleneği: anadolu camii ve tarikat yapılarında tüteklikli örtü. *Vakıflar Dergisi*, XXII: 323-354.
- AKIN, G. (1999). Doğu ve güneydoğu anadolu'nun geleneksel mimarlığında iki tarihsel ev tipi: bindirme kubbeli ve tüteklikli evler. *Tarihten günümüze anadolu'da konut ve yerleşme*. haz. Mine SOYSAL. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- AKTÜRK, G. (2006). *Eskişehir'in Mahmudiye İlçesi'ndeki Döner Eksenli Bindirme Tavanlı Camiler ve Döner Eksenli Bindirme Tavan Geleneği*. AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- AVCI, A. H. (2008). Pir sultan ocağı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 46: 77-96.
- AVCI, A.H. (2012). *Bize de banaz'da pir sultan derler*. İstanbul: Barış Kitap Yayınları.
- BEZİRCİ, A. (1992). *Pir sultan yaşamı, kişiliği, sanatı, bütün şiirleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- BOZKURT, F. (2013). İmam *cafer-i sadık buyruğu*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- BURKAN, G. (2010). *Antalya Çevresindeki Bektaşî Tekkeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- CELEP, H. (2005). *Bulgaristan'da Tekkeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

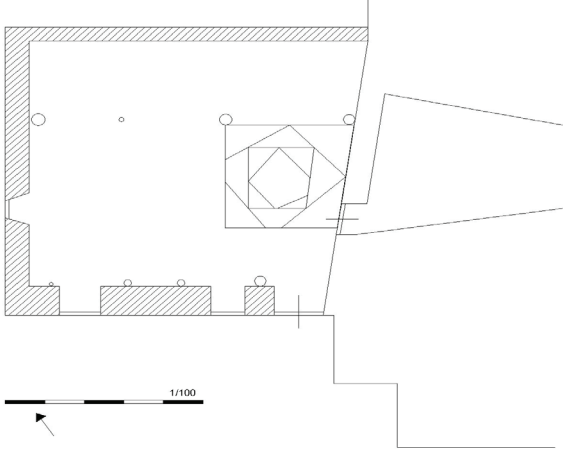
- DENİZ, D. (2012). *Yol/Rê: dersim inanç sembolizmi antropolojik bir yaklaşım*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- DERSİMİ, N. (1992). *Dersim ve kürd milli mücadelesine dair hatıratım*. Ankara: Öz-Ge Yayınları.
- DOĞAN, A.I. (1977). *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İTÜ Mühendislik-Mimarlık Fakültesi. İstanbul.
- ERGUN, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- GÖLPINARLI, A. ve PERTEV, N.B. (1991). *Pir sultan abdal*. İstanbul:Der Yayınları.
- GÜLÇİÇEK, A.D. (2000). Anadolu ve balkanlar'daki alevibektaşî dergâhları (tekke, zaviye ve türbeler) (13.-19. yüzyıl), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 16: 201-202.
- KANDEMİR, M.Y. (1994). Ebû Türâb. *TDVİA*, 10: 243.
- KIEL, M. (1971). Bulgaristan'da eski osmanlı mimarisinin bir yapıtı kalugerevo-nova zagara'daki kıdemeli baba sultan tekkesi. *Bulleten*, XXXV (137): 45-54.
- KORKMAZ, E. (2005). *Alevilik ve bektâşîlik terimleri sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- MORTON, A.H. (1993). "The chûb-ı tariq and qızılbaş ritual in safavid persia", *etudes safavides*, dir. Jean Calmard, Paris-Téhéran: Institut Français de Recherche en Iran.
- MUNZUROĞLU, D. (2012). *Toplumsal yapı ve inanç bağlamında dersim aleviliği*, İstanbul: Fam Yayınları.
- OCAK, A.Y. (1983). *Bektaşî menâkıbnâmelerinde islam öncesi inanç motifleri*. İstanbul: Endurun Kitabevi.
- ÖZGÜL, V. (2001). Kışım marı (evliyası) ve tarik-pençe kavgası (1), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 18: 33-44.
- ÖZTELLİ, C. (1996). *Pir sultan abdal yaşamı ve bütün şiiirleri*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- SOLMAZ, C. (2013). *Hüseyin Gazi Külliyesi Ve Hüseyin Gazi'nin Alevi-Bektaşî Geleneğindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çorum.
- SÜMER, F. (1992). *Savefi devletinin kuruluşu ve gelişmesinde anadolu türklerinin rolü*. Ankara: TTKB.
- ŞAHİN, H. (2007). Ocak, *TDVİA*, 33: 316-317.
- ŞİMŞEK, G. (2012). *Pir sultan abdal ocağı ve savunması* cilt 1. İstanbul: Yazıt Yayıncılık.
- TANMAN, M.B. (1990). Yunanistan'da katerin'de abdullah baba tekkesi, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9: 19-28.
- TANMAN, M.B. (1992). İstanbul merdivenköyü'ndeki bektâşî tekkesi'nin "meydan evi" hakkında. *Semavi Eyice Armağanı*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

- TANMAN, M.B. (2004). Osmanlı dönemi tarikat yapılarında sûfi inançlarının ve simgelerinin yansımaları, *Sanat ve İnanç 2*, haz. Banu MAHİR-Halenur KATIPOĞLU, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- TANYELİ, U. (2000). Geç ortaçağ'da türkiye'ye batı'dan bir mimari eleman transferi: bacalı ocak. *Uluslararası "Sanatta Etkileşim" Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.
- ÜZÜM, İ. (2002). Kızılbaş, *TDVİA*, 25: 546-557.
- YAĞCI, Ö. (2011). *Pir sultan abdal*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- YAMAN, A. (2006). *Kızılbaş alevi ocakları*. Ankara: Elips Kitap.
- YAMAN, A. (2011). Alevilikte ocak kavramı: anlam ve tarihsel arka plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60: 43-64.
- YILDIRIM, R. (2012). Kışım marı: dersim yöresi kızılbaş ocaklarını hacı bektaş evlâdına bağlama girişimleri ve sonuçları. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 1-21.

Kaynak Kişi

Çelebi Mehmet (82), 2013, Pülümür, Tunceli.

Ekler

Çizim 1: Pir Sultan Evi planı

Fotoğraf 1: Pir Sultan Evi genel görünüşü (17.03.2013)

Fotoğraf 2: Tavan örtüsünü taşıyan ahşap sütunlar

Fotoğraf 3: Tavan örtüsünü taşıyan ahşap sütunlar

Fotoğraf 4: Tüteklikli örtü sistemi

Fotoğraf 5: Bezemeli sütun başlığı

Fotoğraf 6: *Yapının dini ritüellerinin gerçekleştirildiği meydan kısmı*

Fotoğraf 7: *Kutsal kabul edilen ve Pir Sultan Abdal ile ilişkilendirilen aşşap sütun ve çubuklar*

Fotoğraf 8: Giriş kapısı

Fotoğraf 9: Mutfak bölümü

Fotoğraf 10: Tandır bölümü